

ИСЛОМ КАРИМОВ

МИЛЛИЙ ИСТИҚЛОЛ
МАФКУРАСИ —
ХАЛҚ ЭЪТИҚОДИ
ВА БУЮК КЕЛАЖАККА
ИШОНЧДИР

*“FIDOKOR” газетаси мухбири
саволарига жавоблар*

ТОШКЕНТ - “ЎЗБЕКИСТОН” - 2000

66.3 (5У)

К25

Каримов И. А.

Миллий истиқлол мафкуриси — халқ эътиқоди ва буюк келажакка ишончдир: “FIDOKOR” газетаси мухбири саволларига жавоблар. — Т.: “Ўзбекистон”, 2000. — 32 б.

ББК 66.3(5У)

ISBN 5-640-02820-3

К $\frac{0804000000 - 40}{M351(04)2000}$ 2000

© “ЎЗБЕКИСТОН” нашриёти, 2000 й.

Бугун биз янги давлат, янги жамият кураётган эканмиз, бу тизимда ижтимоий-сиёсий муносабатлар, одамларнинг онги ва тафаккури ҳам ўзига хос, шу билан бирга, мутлақо янгича маъно касб этиши шубҳасиз. Аввало, шахс билан давлат, инсон билан жамият муносабатлари батамом янгича мазмун ва шакл топиши, янги хусусиятлар, янги тамойилларга асосланиши керак.

Бошқача қилиб айтганда, буларнинг барчаси янгича кадриятлар ва демократик принциплар моҳиятига, ўз турмуш ва тафаккур тарзимизга мос, биз барпо этишга интилаётган адолатли жамият талабларига жавоб берадиган муносабатлар бўлмоғи даркор.

Бу жараённинг энг муҳим жиҳати шундан иборатки, ҳар қайси фўқаро, ҳар қайси инсон жамият тараққиёти ва уни янгилашга бўлган ўз муносабати ва ўрнини, керак бўлса, ўз бурчини ана шу асосда аниқлаб олиши зарур. Асосий эътибор шу вазифага қаратилиши керак.

Бу масала хакида чукуррок ўйлаб кўрадиган бўлсак, шундай таъйинларга таянган жамиятнинг ўзига хос ижтимоий шакл-шамойили, унинг кифофиси, ривожланиш йўллари, устувор хусусиятлари тўғрисидаги аниқ тасаввур турли фикрлар, баҳс-мунозаралар орқалигина аён бўлишини эътироф этишимиз ва бунинг ўзимизга мезон қилиб олишимиз зарур.

Бунинг учун эса оммавий ахборот воситалари турли хил фикрлар, раъй-баръй қараш ва ёндашувларга кенг йўл очиб бериши, жамиятимиздаги бугунги ўзгаришларга одамларнинг оғли муносабатини ўйгойтиши лозим. Токи ҳар қайси инсон бу масалада ўз фикр ва қарашига эга бўлибгина қолмасдан, барпо этаётган жамиятимизнинг фаол иштирокчиси ва бунёдқорига айлансин.

Ислом КАРИМОВ

МИЛЛИЙ ИСТИҚЛОЛ МАФКУРАСИ — ХАЛҚ ЭЪТИҚОДИ ВА БУЮК КЕЛАЖАККА ИШОНЧДИР

**“FIDOKOR” газетаси мухбири саволларига
жавоблар**

Савол. Муҳтарам Президент, Сиз ўз фаолиятингизда миллий ғоя, миллий мафкура масаласига устувор йўналиш сифатида қараб келмоқдасиз. Хусусан, яқинда Оқсарой қароргоҳида зиёлилар билан ўтказган мулоқотингиз чоғида миллий истиқлол мафкурасининг ҳаётимиздаги ўрни, унинг асосий тамойилларини ишлаб чиқиш билан боғлиқ масалалар ғоят жиддий тарзда кун тартибига қўйилди. Бунинг сабаби нимада?

Жавоб. Бу ҳақда фикр юритишдан олдин бир масалага ойдинлик киритиб олиш зарур: мафкура фақат бугун эмас, балки ҳамма замонларда ҳам энг долзарб сиёсий-ижтимоий масала, ҳар қандай жамиятни соғлом, эзгу максаллар сари бирлаштириб, унинг ўз муддаоларига эришиши учун маънавий-руҳий куч-қувват берадиган пойдевор бўлиб келган.

Гап мана шу масаланинг, шу ҳақиқатнинг бугун жамиятимиз, халқимиз учун нақадар долзарб эканини эътироф этишда, моҳиятини чуқур англаб, олдимизда турган улкан вазифалар-

ни амалга оширишда уни енгилмас кучга айлантиришдадир.

Чунки, мафкура — жамиятда яшайдиган одамларнинг ҳаёт мазмунини, уларнинг интилишларини ўзида мужассамлаштиради. Хар кандай инсон. табиийки. муволад-мақсадсиз яшай олмайди. Бинобарин, токи ҳаёт мавжуд экан, мамлакатлар, давлатлар ва уларнинг манфаатлари бор экан, улар ўз тараққиёт йўлини, эртанги кун шфқларини ўзининг миллий ғояси, миллий мафкураси орқали белгилаб олишга интилади.

Менинг фикримча, мафкуранинг ҳаётийлиги унинг халқ табиатига, турмуш ва тафаккур тарзига нечоғли мос бўлиши, энг муҳими, жамиятнинг миллий манфаатларини, орзу-интилишларини қай даражада акс эттириши билан ўлчанади. Фақат шундай мафкурагина ҳаёт ва давр синовларига бардош беради, одамлар унга ишониб, ўзининг иймон-эътиқоди сифатида қабул қилади. Шундагина у энг замонавий қуроладан ҳам кўра кучли руҳий-маънавий қудрат касб этади.

Бугунги кунда инсоният қўлида мавжуд бўлган қурол-яроғлар ер қуррасини бир неча бор яқсон қилишга этади. Буни ҳаммамиз яхши англаймиз. Лекин ҳозирги замондаги энг катта хавф — инсонларнинг қалби ва онгини эгаллаш учун узлуксиз давом этаётган мафкуравий қурашдир. Эндиликда ядро майдонларида эмас, мафкура майдонларида бўлаётган қурашлар кўп

нарсани хал киледи. Бу аччиқ ҳақиқатни ҳеч қачон унутмаслик лозим.

Агар тарихга назар солсак, илгари кучли давлатлар заиф мамлакатларни очикдан-очик босиб олиб, уларга ўз ҳукмини ўтказган бўлса, ХХ асрнинг охирига келиб, бундай сиёсат янги бир шакл касб этди. Ҳозирги вақтда қудратли давлатлар ва муайян сиёсий марказлар ўз мақсадларига эришиш учун аввало забт этмоқчи. Ўз таъсир доирасига олмоқчи бўлган мамлакатларнинг аҳолиси онгини ўзига қарам қилишга интилади.

Савол. Бугунги кунда миллий мафқурани ҳаётий эҳтиёж даражасига кўтаришга нима ундамоқда?

Жавоб. Маълумки, биз ўз миллий табиатимиз ва минг йиллик анъаналаримизга, урф-одатларимизга зид бўлган сохта коммунистик ғоялардан воз кечдик. Лекин мафқура дунёсида бўшликка йўл қўйиб бўлмаслиги, шундай ҳолат юз берган тақдирда бўш қолган мафқура майдонидан бизга бегона, орзу-интилишларимизга мутлақо ёт ғоялар ўрин эгаллашга уриниши шубҳасиз.

Асосий гап шундаки, агар ён-атрофимиздаги воқеликка теранроқ назар ташлайдиган бўлсак, табиий захираларга бой, геополитик нуқтаи назардан ғоят қулай ҳудудда жойлашган юртимизга кўз олайтирадиган, бизга ҳукмини ўтказишни истайдиган турли кучлар мавжудлигини инкор этолмаймиз. Улар ўз ниятларини

амалга ошириш учун ҳеч нарсадан тап тортмаслиги бугунги кунда аён бўлиб қолди.

Бу кучлар қатта маблағ ва замонавий қурол-аслаҳаларга эга. Лекин уларнинг энг ёвуз қуролли — миллий қадриятларимизга тўғри келмайдиган, энг ёмони, эртага ўрнимизни эгаллаши лозим бўлган ёш авлоднинг қалби ва тафаккурини заҳарлайдиган бузғунчи мафкурадир.

Хозирги пайтга рўй бераётган айрим салбий ҳолатлар. ножўя хатти-ҳаракатлар. ёвуз ишлар. аввало. мафкуравий бўшлиқ тўфайли содир бўлмоқда. Нега деганда, ҳали ҳаётини тажрибага эга бўлмаган, оқ-қорани таниб улгурмаган ёшлар ҳар турли таъсирларга берилувчан бўлади.

Мисол учун, баъзи ёшларни йўлдан чалғитаётган диний экстремизм хавфини олайлик. Бу хатарли оқим ўзига хос тарихга эга. Хусусан, 80-йилларнинг охирида мамлакатимизга ўзини “дўст”, “диндош”, “миллатдош” қилиб кўрсатиб, гўё ислом динининг софлиги учун курашга “даъват” этувчи айрим кимсалар кириб келди. Улар муқаддас динимизнинг асл моҳиятини билмайдиган оддий одамларни, гўр ёшларни ўз тузоғига илинтириб, бизга бегона бўлган диний ақидаларни ёйишга уринди.

Албатта, бу ҳаракатларнинг олдини олиш учун тегишли чора-тадбирлар кўрилди. Лекин ўша вақтларда соддалик қилиб, уларга хайрихоҳ бўлганлар ҳам йўқ эмас эди. Миллатимиз, айниқса, фарзандларимизнинг кўнгли очиқ, содда, ишонувчан, андишали экани ҳаммага

маълум. Уларнинг қалбида каттага ҳурмат, муқаддас динимизга интилиш туйғуси кучли. Чунки мўмин-мусулмон халқимизнинг тарбиясига, дунёқарашига Аллоҳ назари тушган юртимизда ўтган кўплаб азиз-авлиёлар, уларнинг табаррук қадамжолари ҳам ўз таъсирини ўтказиб келади. Одамларимиз дилилаги мана шундай эзгу туйғулардан, иймон-эътиқод сари табиий интилишлардан айрим ғаразли кучлар ўз мақсади йўлида фойдаланишга уринаётгани бежиз эмас.

Аммо ўша пайтларда — коммунистик тузум зулмидан эндигина озод бўлиб, эркин нафас ола бошлаганимизда бу масалани — яъни сунний-ҳанафий мазҳабимиз талабларини чуқур тушунадиган, Қуръони карим оятларини изоҳлаб, одамларга тўғри йўл кўрсатишга қурби етадиган уламолар, афсуски, жуда оз эди.

Шундай бир вазиятда ақидапарастлар жуда “чиройли даъват”лар билан чиқиб, айрим ёшларни ўзига маҳлиё қилишга эришди ҳам. Уларнинг ота-оналари, умуман, жамоатчилигимиз бу ҳаракатнинг ортида қандай мудҳиш мақсад ётганини, таассуфки, дастлаб англаб етмади. Наманган ва Тошкентда содир этилган қонли воқеалардан кейингина бу кучларнинг нияти ҳокимият учун кураш бўлиб, улар дин ниқоби остида ҳаракат қилаётган халқаро террорчилик ҳаракатининг бир тўдаси экани ошкор бўлди. Аммо жамоатчилик бу ҳақиқатнинг тагига етгунча қора кучлар ҳали дунёқараши шакллан-

маган айрим ёшларни жаҳолат ва жиноят бот-қоғига тортиб улгурди.

Яна бир масалага алоҳида эътибор беришимиз зарур. Мен ҳозирги вақтда минтақамизга хавф солиб турган диний экстремизм хатарини қисқача айтиб ўтдим. Наркобизнес, ноқонуний курол-яроғ савдоси, террорчилик сингари таҳдидлар ҳам шулар жумласидандир. Лекин дунёда бир қарашда беозор, сиёсатдан холи бўлиб туюладиган шундай мафкуравий таъсир воситалари ҳам борки, уларга кўпда етарлича эътибор беравермаймиз.

Масалан, кейинги йилларда кўплаб намоиш этилаётган жангарилик фильмларини олайлик. Бу фильмларни кўпчилик, айниқса, ёшлар мароқ билан кўради, чунки одамзот табиатан мана шундай тўполонларни томоша қилишга мойил.

Аслида. менинг назаримда, одамнинг қалбида иккита куч -- бунёдкорлик ва вайронкорлик ҳамища ўзаро кўрашади. Афсус билан таъкидлашимиз лозим: тарих тажрибаси шундан далолат берадики, инсон табиатидаги инсонийликдан кўра ваҳшийлик, ур-йиқит инстинктлари, яъни хатти-ҳаракатларини қўзғатиб юбориш осонроқ.

Шунинг учун онги шаклланиб улгурмаган аксарият ёш томошабинлар бундай фильмлардан кўпинча турли ёвузлик, йиртқичлик, шафқатсизликларни ўрганади, холос. Натижада уларнинг дийдаси қотади, қалбидан тошба-

фирлик, зўравонлик, ахлоқсизлик каби иллатлар жой олганини ўзи ҳам сезмай қолади. Ҳатто шундай томоша ва фильмларнинг қаҳрамонларига кўр-кўрона тақлид қилишни истайдиган йигит-қизлар ҳам топилади. Чунки улар бундай уйдирма талқинлар таъсирида кўл ураётган иши қандай аянчли оқибатларга олиб келишини тушуниб етмайди. Афсуски, бизнинг телевидениемизда ҳам шундай фильмларни намойиш этишга ортиқча ружу қўйилмоқда.

Тарихдан маълумки, бир халқни ўзига тобе қилишни истаган кучлар, аввало, уни ўзлигидан, тарихидан, маданиятидан жудо қилишга интилади. Юқорида мен тилга олиб ўтган ва шунга ўхшаш зарарли таъсирлар давом этаверса, миллат ўзлигини йўқотиши, минг йиллик анъаналарини бой бериб, оломонга айланиб қолиши ҳам ҳеч гап эмас.

Табиий савол туғилади: бундай мафқуравий таъсирлар салбий оқибатларга олиб келмаслиги учун нима қилиш керак?

Бунинг йўли — одамларимиз, авваламбор ёшларимизнинг иймон-эътиқодини мустаҳкамлаш, иродасини бақувват қилиш, уларни ўз мустақил фикрига эга бўлган баркамол инсонлар этиб тарбиялаш. Уларнинг тафаккурида ўзлигини унутмаслик, ота-боболарнинг муқаддас кадриятларини асраб-авайлаш ва ҳурмат қилиш фазилатини қарор топтириш. Уларнинг, мен ўзбек фарзандиман, деб, ғурур ва ифтихор билан яшашига эришишидир.

Маълумки, ҳар қандай касалликнинг олдини олиш учун, аввало, киши организмда унга қарши иммунитет ҳосил қилинади. Биз ҳам фарзандларимиз юрагида она Ватанга, бой тарихимизга, ота-боболаримизнинг муқаддас динига соғлом муносабатни қарор топтиришимиз, таъбир жоиз бўлса, уларнинг мафкуравий иммунитетини кучайтиришимиз зарур.

Токи улар миллий илҳизлари бақувват, дунёни чқққр англайдиган, замон тараққиёти билан баробар қалам таққлайдиган инсонлар бўлиб етишсин. Ана шунда жоҳил ақидапарастнинг “даъвати” ҳам, ахлоқни рад этадиган, биз учун мутлақо бегона ғоялар ҳам уларга ўз таъсирини ўтказа олмайди.

Шу маънода миллий мафкура масаласи биз учун бутунги кунда нечоғли муҳим ва долзарб эканига яна бир бор ишонч ҳосил қилиш мумкин.

Савол. Мафкуранинг зарурлиги ва унинг бутунги кунда аҳамияти ниҳоятда ўсиб бораётгани ҳақида тасаввур ҳосил қилдик. Энди миллий истиқлол мафкураси қандай хусусиятларга эга бўлиши ва қандай талабларга жавоб бериши кераклиги ҳақида тўхталиб ўтсангиз.

Жавоб. Ижзатингиз билан мен бу саволни бироз бошқача тарзда қўйиб, миллий истиқлол мафкураси концепциясида қандай мақсадлар ва қандай устувор ғояларга алоҳида аҳамият бериш кераклиги ҳақида фикр юритишни ўринли деб билардим.

Чунки жамиятимиз, мамлакатимиз ўз олдига кўйган эзгу мулдао ва вазифаларни аниқ-равшан белгилаб олмасдан туриб миллатимизнинг асрий анъана ва урф-олатларини, ўзлигимизнинг асосий хусусиятларини муҷассам этадиган миллий мафқурани шакллантириш мумкин эмас.

Бунинг учун, аввало, биз қандай давлат, қандай жамият, қандай тузум барпо этмоқдамиз, унинг сиёсий, иқтисодий, ижтимоий, маънавий асослари нималардан иборат, деган саволга жавоб топишимиз керак.

Қисқа қилиб уларни қуйидагича ифода этиш мумкин:

Мамлакатимизда амалга оширилаётган янгиланиш ва тараққиёт сиёсатининг стратегик максати — ҳуқуқий демократик давлат ва бозор иқтисодиётига асосланган фуқаролик жамиятини барпо этишдан иборат.

Юртимизда истиқомат қилувчи барча инсонлар учун миллати, тили ва динидан катъи назар, муносиб ҳаёт шароити яратиб бериш, ривожланган демократик мамлакатлардаги кафолатланадиган турмуш даражаси ва эркинликларни таъминлаш. Ва шун асосла Ўзбекистоннинг жаҳон ҳамжамиятида муносиб ўрин эгаллашига эришиш.

Мамлакатимизнинг сиёсий ва давлат қурилиши ҳақида сўз юритганда, унинг қуйидаги асосий хусусиятларини айтиб ўтиш лозим. Яъни:

Сиёсий ҳаётнинг барча соҳаларини эркинлаштириш, жамиятда демократия, фикр ва

виждон эркинлиги тамойилларини, гуманизм ғоялари ва умуминсоний қадриятларни қарор топтириш.

Демократиянинг зарурий шарти бўлган кўппартиявийлик муҳитини вужудга келтириш. Илгари ҳам таъкидлаганимдек, амалдаги кўппартиявийлик — бу ҳар хил қараш ва ғоялар ўрта-сидаги баҳс-мунозара, турли партиялар, жумладан, мухолиф партиялар учун ҳам сиёсий рақобат майдони демакдир.

Миллий демократик давлатчиликни қонун чиқарувчи, ижро ва суд ҳокимиятларига бўлиниш борасидаги конституциявий тамойил асосида барпо этиш.

Маҳаллий ҳокимият ва фуқароларнинг ўзини ўзи бошқариш органлари вазифаларини кенгайтириш, уларга давлат ваколатларининг бир қисмини босқичма-босқич ўтказиб бориш, нодавлат ва жамоат тузилмалари ҳуқуқи ва мавқеини оширишни кўзда тутадиган “Кучли давлатдан — кучли жамият сари” концепциясини амалга ошириш.

Фуқароларнинг ўз турмуши ва бутун жамият ҳаётини бошқариш ва ташкил этиш борасидаги фуқаролик жамияти тамойилларига тўлиқ мос келувчи фаол иштироки учун зарур шарт-шароитларни яратиш, ғарб халқлари учун нотаниш, аммо миллий табиатимизга мос бўлган ўз-ўзини бошқарув усули — маҳаллани ривожлантириш ҳамда унинг мавқеини ошириш.

Барча фуқароларнинг қонун олдидаги ҳуқуқий тенглиги ва қонун устуворлигини,

жамият манфаатлари ва аҳоли хавфсизлигининг муҳофазасини кафолатловчи ҳуқуқий давлатни барпо этиш.

Жамиятнинг асоси бўлган оилани мустаҳкамлаш. Негизида моддий жиҳатдан таъминланган, ахлоқий жиҳатдан мустаҳкам оила бўлган адолатли жамиятни шакллантириш.

Фуқаролар ҳуқуқ ва эркинликларини амалга оширишнинг таъсирчан воситаси, жамоатчилик назорати вазифасини бажарадиган, халқимизнинг сиёсий, ҳуқуқий ва иқтисодий тафаккурини юксалтиришга қаратилган эркин ва мустақил оммавий ахборот воситаларини ҳар томонлама ривожлантириш.

Ўзбекистонда барпо этилаётган жамиятнинг иқтисодий асоси — ижтимоий йўналтирилган бозор иқтисодиётидир. Шунинг барчамиз яхши англаб олишимиз керакки, бундай йўл билан бугун дунёда кўп мамлакатлар тараққий топмоқда ва фаровонликка эришишда бошқаларга ўрнак бўлмоқда. Бу йўлнинг ўзига хос хусусияти шундан иборатки, у, бир томондан, ташаббус ва тадбиркорликни, одамнинг ўз кучи ва салоҳиятига суянишини рағбатлантиради, самарали хўжалик юритишга ўргатади, ишлаб чиқаришни истеъмолчи манфаатларига бўйсундиради. Муқобиллик, рақобат асосида ишлаб чиқариш ва хизмат кўрсатиш соҳаларини тинимсиз ривожлантириш, фан ва техниканинг замонавий ютуқларини ишлаб чиқаришга жорий этиш борасида кучли омил вазифасини

ўтайди. Пировард натижада ҳаётимизни тез суръатлар билан ўстиришга, унинг сифатини юксалтиришга хизмат қилади. Оддий тил билан айтганда, халқ фаровонлигини, аҳолининг турмуш даражаси узлуксиз ошиб боришини таъминлайди. Бу ҳақиқат тарихда ўз исботини топган. Мамлакатимизда ўтган саккиз-тўққиз йил давомида ўта марказлашган ва яккаҳокимлик асосида қурилган, ўзини оқламаган тизимга барҳам берилди. Бозор иқтисодиётига ўтиш, унинг пойдеворини яратиш йўлида, янги тизимга мос бўлган тегишли ҳуқуқий ва амалий тадбирлар ўтказилди.

Кўп укладли, яъни турли мулк тизимларини ўз ичига оладиган иқтисодиётни барпо этиш йўлида катта қадам қўйилди. Тадбиркорлик фаолиятининг эркинлиги учун конституциявий, ҳуқуқий ва иқтисодий шарт-шароит ва кафолатлар яратилгани, мулкдорлар синфини шакллантириш, уларнинг ҳуқуқини мустаҳкамлаш, нуфузини ошириш ва кафолатлаш борасида сезиларли ишлар қилинганини таъкидлаш лозим.

Ташаббускорлик ва тадбиркорликни рағбатлантириш, одамларда мулкка эгаллик ҳиссиётини тарбиялаш, кичик ва ўрта корхоналарни изчил ривожлантириш аҳоли фаровонлиги ва даромадларининг ортишида, ишсизлик муаммосини ечишда салмоқли манба вазифасини бажармоқда.

Ҳозирги босқичда иқтисодиётни янада эркинлаштириш, унинг ўз-ўзини мувофиқлаш-

тиришида талаб ва таклиф асосидаги бозор механизмларидан кенг фойдаланиш, хўжалик юритувчи корхоналарга мустақиллик бериш, рақобат муҳитини яратиш, давлатнинг, турли текширувчи, назорат қилувчи органларнинг корхоналар хўжалик фаолиятига тўғридан-тўғри аралашувига йўл қўймаслик устувор аҳамият касб этмоқда.

Бунда давлатнинг мувофиқлаштирувчилик вазифаларини қисқартириб, унинг зиммасида фақат иқтисодий таъсир ўтказиш воситалари ва омилларини сақлаб қолиш, тегишли ҳуқуқий майдонни шакллантиришга алоҳида эътибор берилади.

Мамлакатимиз иқтисодиётида чуқур таркибий ўзгаришларни таъминлаш, техник жиҳатдан қайта жиҳозлаш, бой табиий, минерал-хом ашё ва қишлоқ хўжалик ресурсларидан, меҳнат ва интеллектуал салоҳиятимиздан тўлиқ фойдаланиб, харидорбоп, рақобатга бардошли маҳсулот ишлаб чиқариш, дунё бозорида ўзимизга хос муносиб ўрин эгаллаш, шунинг ҳисобидан сиёсий ва иқтисодий мустақиллигимизни таъминлайдиган тизимни вужудга келтириш бугунги кунда бизнинг муҳим вазифамиздир.

Бозор инфратузилмалари — фонд ва улгуржи бозорлар, биржалар, маркетинг, инжиниринг, лизинг, консалтинг ва суғурта компаниялари, тадбиркорларга хизмат кўрсатиши лозим бўлган бошқа тузилмаларни вужудга келтириш, ривожланган молия-банк тизимини яра-

тиш, банкларнинг кредитларни қайтара олиш имкониятларини ошириш ва низом капиталини бўш маблағлар жалб қилиш ҳисобидан кенгайтириш, банк ва бошқа молиявий муассасаларни инвестиция жараёнининг асосий бўғинига айлантириш ҳам иқтисодиётимизнинг ҳозирги босқичидаги вазифадир.

Бу борадаги энг муҳим вазифамиз — мамлакат экспорт салоҳиятини ошириш, унинг халқаро меҳнат тақсимоотида тенг ҳуқуқли ва ўзаро манфаатли шартлар асосида фаол иштирок этиши, жаҳон хўжалик алоқаларига кенг интеграциялашуви ва шу негизда дунё ҳамжамиятидан ўзига муносиб жой эгаллашига эришиш.

Бу эса ўз навбатида бошқарув ва ишлаб чиқариш тизимини билимдон, юқори малакали, бозор шароитларида иш юритишнинг ўзига хос жиҳатларини яхши биладиган кадрлар билан мустаҳкамлашни тақозо этади.

Халқ моддий фаровонлигининг босқичма-босқич ва изчил ўсиб боришини таъминлаш, инсоннинг муносиб ҳаёт кечириши ва камол топиши учун зарур шарт-шароитларни яратиш, аҳолини, энг аввало, унинг ёрдамга муҳтож қатламлари — болалар, қариялар, ногиронлар, ўқувчи ёшларни ижтимоий муҳофазалашнинг аниқ йўналтирилган кучли механизмини жорий этиш — шаклланиб келаётган миллий иқтисодий тизимдан кўзланган пировард мақсаддир.

Биз барпо этаётган янги жамият юксақ маънавий ва ахлоқий калориятларга таянади ва уларни

ривожлантиришга катта эътибор қаратади. Бу жараён миллий истиқлол ғояси ва мафқурасига, ўсиб келаётган ёш авлодни ватанпарварлик руҳида тарбиялашга асосланади.

Жамиятни маънавий янгилашдан кўзланган бош мақсад — юрт тинчлиги, Ватан равнақи, халқ эркинлиги ва фаровонлигига эришиш, комил инсонни тарбиялаш, ижтимоий ҳамкорлик ва миллатлараро тотувлик, диний бағрикенглик каби кўп-кўп муҳим масалалардан иборат. Ўтган тўққиз йил давомида — мустақил тараққиёт йилларида амалга оширган улуғвор ишларимиз ҳам бу ҳақда муайян тасаввур беради.

Мен нима учун бу тўғрида батафсил фикр юритяпман? Чунки бу масалалар бизнинг ўз олдимизга қўйган эзгу мақсадларимизни ёритиб, жамиятимиз мафқураси, одамлар ўртасидаги ўзаро муносабатларнинг маъно-мазмунини белгилаб беради.

Эндиги энг долзарб вазифамиз — бу жараёнларнинг илмий-назарий асосларини, уларнинг янги-янги кирраларини мукаммал очиб бериш, ўқувчиларимиз, талабаларимизга, кенг жамоатчиликка солда, лўнда қилиб тушунтириб бериш ва уларни янги ҳаёт, замон талабларига жавоб берадиган жамият қурилишининг фаол ва жўшқин иштирокчиларига айлантиришдан иборат.

Бунинг учун, биринчи галда, тараққиётимизнинг ҳар бир йўналиши — жамиятимиздаги

сиёсий, ижтимоий-иқтисодий, маънавий муносабатларнинг ривожига ҳақида махсус дарсликлар, кўлланмалар, оммабоп алабиётлар яратиш зарур. Чунки, ҳозир мактаб ўқувчиси ёки талабадан мана шу масалалар ҳақида фикр сўрасангиз, изчил, аниқ, атрофлича жавоб беришга, керак бўлса, ўз фикрини исботлаб беришга қийналади. Ўйлайманки, бу — олдимизда турган энг муҳим масалалардан биридир.

Сир эмас, фаолиятимизда кишига жуда ғалати туюладиган бир камчилик бор. Амалдаги давлат ва жамиятимиз кўрилишида, иқтисодиётимиз ва маънавиятимизни шакллантиришга мутлақо янги-янги каламлар кўйилмоқда, замон талабларига ҳамоҳанг ўзгаришлар рўй бермоқда, аммо мактаб ва ўқув юртларида болаларимизга, эртага бизнинг ўрнимизни босиши лозим бўлган ўз фарзандларимизга даққиюнсдан қолган дарслик ва китоблар асосида билим ва тарбия бермоқдамиз. Бундай ачинарли ҳолатларга барҳам бериш вақти келди.

Миллий мафкура яратиш ҳақида сўз юритар эканмиз, биринчидан, шунини чуқур англаб олишимиз даркорки, бу вазифа бир йиллик ёки беш-ўн йиллик иш эмас. Халқ, миллат ўз миллий мафкурасини бутун умри давомида такомиллаштириб, бойитиб боради. Чунки мафкура қотиб қолган акидалар йиғиндиси эмас. Бу — узлуксиз жараён бўлиб, ҳаёт давом этар экан, унинг шиддатли суръати туфайли мафкуранинг олдида қўйиладиган янги-янги талаблар ҳам

пайдо бўлаверади. Яъни миллат манфаатларига жавоб берадиган, тинимсиз ўзгариш ва янгилашниши тақозо этадиган миллий мафқурани яратиш учун мунтазам иш олиб бориш зарур.

Жаҳон тажрибасига назар ташласак, миллатнинг мафқураси бир эмас, балки бир неча авлоднинг умри давомида ишлаб чиқилиши ва такомилга эришувига гувоҳ бўлишимиз мумкин. Бутун халқни бирлаштирадиган байроқ бўлмиш мафқурани шакллантириш учун инсоният тарихининг турли даврларида Худонинг ўзи ақл-заковат, истеъдод, куч-қувват ато этган, ёрқин тафаккурга эга бўлган буюк шахслар заҳмат чекканини кўрамиз. Мана, Конфуций ва Махатма Гандини, Форобий ва Баҳоуддин Нақшбандни олайлик. Бу зотлар умумбашарий тараққиёт миқёсида танилган, теран инсоний ғоялар, маънавий бойликларнинг қадр-қимматини чуқур англайдиган донишманд одамлар бўлган.

Миллий ғоя, миллий мафқурани ишлаб чиқиш, уни шакллантириш учун ҳар қайси миллатнинг энг илғор вакиллари, керак бўлса, мутафаккирлари, халқ ва Ватан равнаки учун ҳаётини бағишлайдиган фидойи зиёлилари меҳнат қилиши лозим.

Иккинчидан, бир ҳақиқатни ўзимизга яхши англаб олишимиз керакки, миллий мафқурани тепалан тўриб яратиш ва ҳаётга жорий этиш бўлмайди. Бу — ниҳоятда принципиал масала. Албатта, миллий мафқуранинг асосий йўна-

лишларини, унинг ўзига хос хусусиятларини мутахассислар, олимлар ва мутафаккирлар ишлаб чиқади.

Лекин бундай мафкура шу мамлакатда яшайдиган барча аҳолининг, дейлик, ҳар бир деҳқон, ишчи ёки хизматчининг, зиёлининг юрагидаги гоёлар, туйғуларни мужассам этиб, унга бунёдкорлик руҳини бахш этиши лозим. Миллион-миллион одамларнинг қалбидаги эзгу интилишларни, уларнинг ҳаёт мазмунини ифода қилиш эса осон иш эмас. Бунинг учун биз диалектика қонуниятини, яъни муайян бир шахс билан бутун бир халқ орзу-интилишларини уйғун ҳолда қандай акс эттириш масаласини яхши тушуниб олишимиз зарур. Сокин кабинетларда тўғилдиган бир мафкурани ўз-ўзидан ҳаётга, унинг барча катламларига сингиб кетади, деб ўйлаш — хомхаёлдан бошқа нарса эмас.

Миллий истиқлол мафкураси халқимизга хос бўлган энг мукаддас туйғу ва тушунчаларнинг мужассам ифодаси бўлиши керак.

Мисол учун, Ватан туйғусини олайлик. Ватанга муҳаббат ҳисси одамнинг қалбида табиий равишда туғилади. Яъни, инсон ўзлигини англагани, насл-насабини билгани сари юрагида Ватанга муҳаббат туйғуси иллиз отиб, юксала боради. Бу иллиз қанча чуқур бўлса, тўғилиб ўсган юртга муҳаббат ҳам шундай калар чексиз бўлади.

Машҳур шоиримизнинг “Мен нечун севаман Ўзбекистонни?” деган чуқур маъноли са-

волини ўзимизга бериб, унга ҳар биримиз қалбимиздан жавоб излашимиз керак, деб ўйлайман.

Ёки она тилига муҳаббат масаласи. Жамики эзгу фазилатлар инсон қалбига, аввало, она алласи, она тилининг бетакрор жозибаси билан сингади. Мен бу масалани алоҳида таъкидлаб айтаётганим бежиз эмас. Она тили — бу миллатнинг руҳидир. Ўз тилини йўқотган ҳар қандай миллат ўзлигидан жудо бўлиши мумкин.

Бой ва гўзал она тилимиз билан узвий боғлиқ ҳолда ўлмас миллий қадриятларимиз ҳам мафкуравий тарбиямизнинг муҳим бир қисми бўлмоғи лозим.

Масалан, аёлнинг оиладаги, жамиятдаги мақеини олиб қарайлик. Тарихимизнинг қайси даврига назар солмайлик, Аёл ва Она муқом эзгулик тимсоли. мураббий ва қомил инсон тарбиячиси бўлиб келганини кўрамиз.

Юртимиздаги ҳар бир инсон учун Ватан тушунчаси, аввало, оиладан бошланади. Шу боис оила ва мафкура тушунчалари ҳамбарчас боғлиқдир. Оиланинг жамиятдаги ўрни, тарбиявий-ахлоқий аҳамияти, қадр-қимматини англаб етмасдан, оилага миллат манфаати нуқтаи назаридан ёндашмасдан туриб, халқчил мафкура ярата олмаймиз.

Ёхуд жамиятимиз ҳаётидаги тотувлик ва инсон тарбиясининг яна бир беқиёс таянчи — маҳаллани олайлик. Тарихнинг гувоҳлик беришича, юртимизда дастлаб дарё бўйларида ҳаёт

пайдо бўлган. Табиат қийинчиликларини, ташқи хавф-хатарларни биргаликда енгиш, ерларни ишлашда кучларни бирлаштириш, яхши-ёмон кунларда бир-бирига елкадош бўлишга интилиш туйғуси олис аجدодларимизни жамоа тарзида яшашга ўргатган.

Бағрикенглик, ўзаро меҳр-оқибат сингари ноёб инсоний фазилатлар айнан маҳалла муҳитида камол топади. Шу маънода, маҳаллани ўзини ўзи бошқариш мактаби, таъбир жоиз бўлса, демократия дарсхонаси, деб аташ мумкин.

Шу ўринда масаланинг яна бир томони — умуминсоний қадриятлар ҳақида алоҳида тўхталиб ўтиш зарур. Бизнинг миллий хусусиятларимиз умуминсоний қадриятлар билан боғланиб кетган. Асрлар давомида халқимиз умумбашарий, умуминсоний қадриятлар тақомилига улкан ҳисса қўшган. Турли миллат вакилларига ҳурмат, улар билан баҳамжихат яшаш, диний бағрикенглик, дунёвий билимларга интилиш, ўзга халқларнинг илғор тажрибалари ва маданиятини ўрганиш каби хусусиятлар ҳам халқимизда азалдан мумкин.

Шу билан бирга, миллий табиатимизга хос бўлган меҳр-оқибат, мурувват, андиша, орномус, шарму ҳаё, иб-иффат каби бетакрор фазилатлар ва халқимизни кўп жиҳатдан ажратиб турадиган бағрикенглик, меҳмондўстлик, оққўнгиллилик хусусиятлари ҳақида ҳам узоқ гапириш мумкин.

Демак, миллий мафкура концепциясини яратишда бу масалаларга ҳам эътибор қаратиш лозим.

Ёки энг нозик, мураккаб бўлган дин масаласини олайлик. Агар мендан, нега миллий қадриятларимиз шунча замонлар оша безавол яшаб келяпти, деб сўрашса. бу — аввало. муқаддас динимиз ҳисобидан. деб жавоб берган бўлур эдим. Шу заминда ўтган неча-неча авлодлар диний эътиқодни юракда сақламаса, ислом фалсафасини ривожлантириб келмаса, биз бебаҳо ва бетакрор маънавий-руҳий меросдан маҳрум бўлиб қолардик.

Биз ҳаммамиз, “Алҳамдулиллоҳ, мусулмонман”, деб эътиқодимизни эътироф этамиз. Аллоҳ барчамизнинг қалбимизда. юрагимизда. Яратганни доимо ёд этамиз. унлан малал сўраймиз. Бинобарин. ислом дини ҳаётимизнинг туб замирига чўқур сингиб кетган. Бу — инкор этиб бўлмайлиган ҳақиқат. Шундай экан, миллий истиқлол мафкурасида муқаддас динимизнинг моҳияти, унинг инсонпарварлик ғоялари, динга соғлом муносабат масалалари ҳам ўзининг оқилона ифодасини топиши зарур.

Токи, ҳар бир ватандошимиз, айниқса, ёшлар фақат ислом дини тўғрисида эмас, умуман, дунёдаги мавжуд динлар, уларнинг тарихи, моҳияти тўғрисида тўлиқ тасаввурга эга бўлсин. Ижтимоий соҳага оид дарсларда ёшларга дин билан дунёвий ҳаёт масалаларини, бу икки тушунчанинг бир-бирига таъсирини, улар ўрта-

сида мўътадил муносабат бўлиши зарурлигини очиб бериш керак.

Шу ўринда таъкидламоқчи эдимки, дунёвийлик, айрим ақидапараст кимсаларнинг даъволаридан фарқли ўлароқ, асло дахрийлик эмас. Биз бундай нотўғри ва ғаразли талқинларга мутлақо қаршимиз.

Кўп асрлик тарихимиз шуни кўрсатадики, инсон дунёқарашининг шаклланишида **маърифатнинг**, хусусан, ижтимоий фанларнинг ўрни беқиёс. Бу жамиятшунослик бўладими, тарих, фалсафа, сиёсатшунослик бўладими, психология ёки иқтисод бўладими — уларнинг барчаси одамнинг интеллектуал камолатга эришувида катта таъсир кучига эга.

Лекин бугун ўрта ва олий ўқув даргоҳларидаги таълим-тарбия жараёнларида фойдаланилаётган дарсликлар, дастур-қўлланмалар, китоблар қандай мафкурадан озиқланган? Уларда эски тузум давридан қолган ғоявий қарашлардан тўлиқ воз кечилганига ким кафолат бера олади? Бу ҳақда қайта-қайта гапиришга тўғри келмоқда.

Афсуски, биз мамлакатимизда ижтимоий фанларнинг ривожига замон талабларидан ортда қолаётганини тан олишга мажбурмиз. Бу борадаги хато ва камчиликларни зудлик билан бар-тараф этиш чораларини кўришимиз лозим.

Миллий мафкурани шакллантиришдаги энг катта манба — бу ҳаққоний ёритилган **тарихдир**. Тарихни билмай туриб, мафкуранинг фал-

сафий негизларини англаб бўлмайди. Чунки мафкурунинг фалсафий асослари ўз даврида тарихий ҳақиқат туфайли туғилган.

Бироқ бизда тарих ва фалсафани узвий боғлиқ ҳолда ўрганиш малакаси етарли эмас. Аслида тарих ва фалсафа мантиқий равишда бир-бирини тақозо этадиган, керак бўлса, тўлдирадиган, тараққиёт жараёнлари ҳақида яхлит тасаввур берадиган, оқ-қорани фарқлашда асос бўладиган фанлардир. Бироқ бизда ҳалигача фалсафа бўйича талаб даражасидаги дарсликлар, “Жаҳон фалсафаси”, “Шарқ фалсафаси” каби зарур китоблар яратилмаётганини қандай изоҳлаш мумкин?

Дунё тан олган кўп улуғ файласуфларнинг асарлари ҳанузгача ўзбек тилида нашр этилмагани туфайли аксарият зиёлилар, хусусан, ёшларимиз уларнинг ғоявий қарашлари билан яхши таниш эмас. Сократ ва Платон, Ницше ва Фрейд каби олимларнинг, ҳозирги замон чет эл файласуфларининг китобларини ҳам тушунарли қилиб, изоҳ ва шарҳлар билан ўзбек тилида чоп этиш наҳотки мумкин бўлмаса? Ахир, бизда бир эмас, иккита файласуфлар жамияти, махсус Фалсафа ва ҳуқуқ институти, олий ўқув юртларидаги фалсафа кафедраларида ишлаётган юзлаб фан номзодлари ва докторлари, профессорлар бор-ку!

Албатта, фалсафа замон ва макон билан боғлиқ мураккаб фан эканини тушунамиз. Шу боис ҳақиқатни топиш учун қарама-қарши фикрларни ўртага ташлайлик, муҳокама қилайлик.

Талабалар, зиёли ёшларимизнинг ўзи керакли хулосани чиқариб олсин.

Мана, мисол учун Фрейднинг назарий қарашлари, прагматизм ва экзистенциализм ғоялари, Бердяев ва бошқаларнинг фалсафасидан ўргансак, фойдадан холи бўлмайди.

Мен ғарб фалсафасида ҳам барча муаммолар ечилган, демоқчи эмасман. Биз кўп масалаларда ғарб файласуфларининг фикрлари билан, айниқса, индивидуализм, эгоизм қарашларини илоҳийлаштириш билан келишмаслигимиз мумкин. Лекин уларни ҳисобга олишимиз, кераклисини эътироф, кераксизини инкор этишимиз зарур.

Савол. Муҳтарам Ислом Абдуғаниевич, мана шу суҳбатимиздан ҳам мавжуд мафкуравий таҳдидларнинг тинчлик ва барқарорликка, эркин ҳаётимизга ниҳоятда жиддий хавф солиб тургани ва уларга қарши жамиятдаги барча соғлом кучлар жиддий кураш олиб бориши зарурлиги яна бир бор ойдин бўлди. Бу таҳдидларни бартараф этишда энг асосий омил, сизнингча, нималардан иборат?

Жавоб. Аслида ҳаётнинг ўзи турли-туман ғоялар кўрашидан, баҳсу мунозаралардан иборат. Тараққиётнинг маъно-мазмуни, керак бўлса, фалсафаси ҳам шунда. Аммо ҳамма гап ҳар қандай таҳдид ёки таҳлика олдида ваҳимага тушмасдан, ана шун кўраш ва синовларга доимо тайёр туришда. огоҳ ва сергак бўлишда.

Ўз мустақил фикрига эга бўлган, ўз кучига, ўзи танлаган йўлнинг тўғрилигига ишонган

инсон доимо келажакка ишонч билан қарайди. У жамиятдаги фикрлар хилма-хиллигидан чўчи-майди, балки замонавий билим ва фалсафий қарашларига, ҳаёт ҳақиқатига суянган ҳолда ҳар қандай ғаразли ният, таҳдид ва интилиш-ларни фош қилишга қодир бўлади.

Албатта, мавжуд хавф-хатарлардан кўз юмиб бўлмайди, лекин менинг бир нарсадан кўнглим тўқ: ҳалқимиз тарихнинг катта-кичик синовла-ридан ҳамиша мардона ўтиб келган. ғаламис кимсаларнинг макру хийлаларига учмаган.

Чунки ҳалқ — бамисоли улғу ва шарафли йўлдан илгарилаб бораётган улқан қарвон. Уни йўлдан чалғитишга уринувчилар, пайт пойлаб орқасидан ҳамла қилувчилар ҳамиша бўлган, бундан кейин ҳам бўлиши мумкин. Қарвон бехатар бўлмас, деган гап бежиз айтилмаган. Аммо ҳалқ қарвонини ҳеч қандай куч орта қайтаролмайди.

Тарихга назар ташласак, бунинг кўп-кўп мисолларини кўришимиз мумкин.

Лоақал мустақилликнинг дастлабки йилла-рини эсланг. Ўша пайтда минбарга чиқиб олиб ҳаммага ақл ўргатмоқчи бўлган “доҳий”лар ҳавойи гаплар, қуюқ ваъдалар билан одамлар-нинг бошини қотиришга ҳўп уриниб кўрган эди. Лекин бундан бирон-бир натижа чиқди-ми? Бир-икки соддадил кишининг ишониб, қарсак чалганини айтмаса, уларнинг чираниш-ларидан ҳеч қандай самара бўлгани йўқ. Эҳти-мол, уч-тўртта одамни йўлдан оғдириш мум-

кинدير, аммо бутун бир халқни алдаш мумкин эмас.

Халк — ўзининг минг йиллик анъана ва тажрибалари, сўнмас хотираси ва буюк тўғвулари билан яшаб келаётган кудратли куч. Ёлфонга, алдовга дуч келган пайтда унинг асрий қадриятлари, доимо уйғоқ виждони тилга киради, ноҳақликка, қабиҳликка қарши курашга даъват этади.

Ўзингиз ўйланг, уз тарихининг энг мураккаб даврларида ҳам, истибдод чангалида қолган кунларида ҳам сохта гапларга ишонмаган, оёғида кишан бўлса-да, олға қараб интилган халқимиз энди — эркинлигини кўлга киритган. Ўзлигини англаб етган бир замонда аллакандай кимсаларга эргашиб яна жаҳолат ва қўллик тўзоғига қайтадими?

Шу жиҳатдан қараганда, мана шундай озод кунларда билиб-билмай йўлдан тойиб, яъни куппа-кундузи йўлини йўқотиб, ёт элларда чалинаётган ноғорага ўйнаб юрган айрим ёшларнинг кўзини очишда миллий мафкурамиз муҳим ўрин тутиши шубҳасиз. Чунки, миллий мафкура — бу халқнинг, миллатнинг ўтла ёнмайлиги. сувда чўкмайлиги ўлмас этикоди-дир.

Халқнинг шуурида ҳамиша, ҳар қандай шароитда ҳам буюк орзулар, эзгу ниятлар, келажакка, ёруғ кунларга ишонч яшаб келади. Ана шу ишонч бўлмаса мазлум халқларнинг озодлик ва мустақиллик сари интилиши ва охир-

оқибатда юксак тараққиётга эришиши мутлақо имконсиз бўларди.

Бизнинг эзгу интилишларимиз замирида ҳам ана шундай буюк ишонч бор. Аниқ мақсад йўлидаги бунёдкорлик ишларимиз амалий натижалар бера бошлаган, кўзлаган режаларимиз босқичма-босқич рўёбга чиқиб, дунё ҳамжамиятидан ўзимизга муносиб ўрин эгаллаб бораётган бугунги кунда халқимиз, миллатимиз қалбидаги ана шу ишонч ва эътиқод янада мустаҳкамланмоқда.

Шунинг учун мен шонли тарихига садоқат билан, бугунини қадрлаб, келажагига ишонч билан яшаётган халқимизнинг донишмандлиги ва матонатига, унинг мустаҳкам иймон-эътиқоди ва иродасига ишонаман. Бу олижаноб фазилатлар ҳар қандай мураккаб, қалтис синовлардан мардона ва ёруғ юз билан ўтишда биз учун беқиёс куч-қудрат манбаи бўлади.

Ислом Абдуғаниевич Каримов

**МИЛЛИЙ ИСТИҚЛОЛ МАФКУРАСИ —
ХАЛҚ ЭЪТИҚОДИ
ВА БУЮК КЕЛАЖАККА ИШОНЧДИР**

Нашр учун масъул **К. БЎРОНОВ**
Рассом Т. ҚАНОАТОВ
Техник муҳаррир **У. КИМ**
Мусаҳҳиҳ **М. РАҲИМБЕКОВА**
Компьютерда тайёрловчи **Э. КИМ**

Теришга берилди 10.06.2000. Босишга рухсат этилди
10.06.2000. Қоғоз формати 70x90^{1/32}. Офсет босма усулида
босилди. Шартли босма т. 1,17. Нашр босма т. 1,31.
Тиражи 500000. Буюртма № К-997.

“Ўзбекистон“ нашриёти, 700129, Тошкент, Навоий, 30.
Нашр № 76-2000.

Ўзбекистон Республикаси Давлат матбуот қумигасининг
ижарадаги Тошкент матбаа комбинатида босилди.
700129. Тошкент, Навоий кўчаси, 30.